

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

(Наставак).

II.

Зимске вечери су на селу страшило за оно мало интелигенције, којој је судбина одредила, да ту проводи своје дане. Још и Боже помози, када је и то мало сложено; али, када је расуло, као што је обично по селима, онда да те Бог сачува. Е, лето је лето. Ако је која варошица близу, онда одеш онамо по који пут, па се поразговориш за цео месец дана. Али зими. . . .

У Краковцу владала је међу интелигенцијом прилична слога. Оно, истипа Бог, у дугом веку шта се не догоди? Догоди се, те по нека породица по годину дана не општи са другом; али, прилике су прилике, приморају их, те се поново измире.

И данас се цела интелигенција састала код Оларића. Ма да су он и пона начелни непријатељи, ипак се састају. Осветљена је мала соба и сала. У сали је гласовир, у који са доста вештине удара готово све немачке комаде госпођа Фаустина Оларићка.

Она је средиште женског света у Краковцу. Довела се из вароши и веома је задовољна, што својим изображењем предњаци женском свету у Краковцу. Ту су и ћерке пошине. Госпођа начелниковица Јелка Мргодићка са госпођом Фаустином и са још две госпође „ударају“ „фрише фире“.

Ту је и стара бележниковица Јулијана. У споредној соби су: Оларић, пона, млади учитељ Миладин Војводић, Мргудић и гост Оларићев, капетан Баговски.

Пона је више пута „прекидао одношај“ са Оларићем.

Док пона није дошао у Краковац, дотле је Оларић био све и сва у селу. Што је он хтео, то се морало и остварити, јер није било никог, ко би одлучно стављао препреке у народу његовим замишљајима. Он је сељане називао Раџима па су се већ и они сами тако почели звати. „Шта си?“ запитао би он кога сељана пред којим својим суслемењиком. „Па Раџ!“ рекао би упитани. Тада не би било краја смеју. Када је дошао пона Перић, све је пошло другојачије, све се почело звати Србин. А почео је он и сам народ подучавати у радиности и штедњи те га челичити. Сељани га јако завољеше. Једном се споречка са Оларићем због српства. Рече му, да је и његова баба била Српкиња. На то ће Оларић: „Да знам, да у мојој жили има ма само кап српске крви, и ту бих пустио!“ То је он више у шали рекао, али је то пона примио за готов новац, те је рекао, да са таквим човеком није вредно општити. Али, као што напоменуемо,

прилике их измирише. Само се трагови неповерењу познају и данас, јер се њих двоје у јавном животу нигда не слажу.

Друштво је живо ћеретало. Тек ће Баговски из небуха прекинути:

„Па шта да се ради?“

„Угледајмо се на женске, и онако писмо давно играли карата,“ рече Оларић. „Шта Ви велите, Мргудићу?“

„Ја писам нигда кварио забаве. Стојим на расположењу.“

„А шта ћемо са учом? Тај не зна фарбла.“

„Нека иде међу женске; он и тако игра с њима фрише фире, па нека га мало опашоље!“ рече Мргудић.

„Ах, има их доста!“ Оларић ће, провиривши кроз завесе у салу, „па може и он фарбла.“

„Извините, али ја ту игру не разумем.“

„Лако ћете је разумети. Који има више у једној фарби а у четир карте — тај добија. Имате ли новаца?“

„Новаца имам; али бих волео, да буде без мене.“

„Та шта без вас! Један пут морате научити; а боље пре него после.“

„Па гилт!“ рече учитељ.

Оларић промеша карте а Баговски ће бити први. Метне форинту „визе“.

„А, а, то је много!“ замери Оларић.

„Ништа, молим; ја толико, а Ви, кад будете први, можете колико хоћете.“

И учитељ се противио, тим више, што му је то било првина а — узгред буди речено — није ни имао више од два форинта. Но имао је у буџети петнаест па с тога извади форинту и метне је на сто.

Оларић баца карте, јер није ништа имао.

„Да видим, шта Ви имате?“ запита учитеља.

Овај не даде.

„Сигурно ајц!“ рече Мргудић.

„Два форинта бесер!“ повиче капетан. Учитељ узајми форинту и метне обадве.

„Три блинд!“

Учитељ се зацрвени, онет узајми и даде.

„Шта овај има?“ запита онет Оларић.

„Два ништем!“

Даде се и то. Код „блинда“ остадоше

само учитељ и капетан. Учитељ „цурукује“ душло, капетан „побегне“ и тако учитељ повуче „штуру“ на својих петнаест. Учитељ стрпа флегматично повац у џеп, јер је мислио, да му је ту место. Играчи стадоше протестовати, но у том се чује из друге собе: „Платка! платка!“ и „Ах, ево плаћам, али ћете извинити, не могу даље, јер морам ићи надгледати вечеру. Нека ме господин Војводић замени.“

И збиља улети госпођа Фаустина међу играче, понуди Војводићу руку и замоли га да ју замени. Капетану ово не бејаше по вољи те се стаде противити. Али благ поглед госпође домаћице умири га. Војводић се извини и оде са домаћицом међу женске.

„А, господине Војводићу! Ви канда добро!“

„Изволите видити!“ и покаже новце.

„О! зар на једаред толико?!“

„Та не знам ни сам, како се то догодило.“

„Изволите наставити!“ домаћица ће и понуди место учитељу до госпође Мргудићке. За тим изађе међу карташе. Разгледа ситуацију па стане вребати поглед Мргудићев. Они се пекако значајно погледаше, па што госпођа Фаустина главом мане на место, где је учитељ седео. Мргудић климну главом одобравајући и насмехнувши се мило погледа у домаћицу.

„Платка! платка!“ заори се онет из сале. Војводић се пребацио те мораде платити платку, читаву форинту.

„И ви платка!“ повиче иза леђа домаћица. „Не смете ви седити до госпође Мргудићке; непрестано се буните.“

„Извините! Ја сам се само пребацио а то се догоди сваком. У осталом, добро кад сте дошли, јер ми пекако не иде добро карта.“

„А, а! ви сте ми кавалер! Ви би да ми губимо! Но, јесте ли чули!“

Домаћица заузео Војводићево место.

„Гледајте! Ваше је место сретно, ево кепа!“

„Погледајте овамо!“ повиче госпођа Мргудићка Војводићу, те јој овај приђе. Домаћица намигне на бележпиковицу а ова се не могаше уздржати од смеја те све онда прснуше у смеј. На тај смеј уђе

Мргудић. Домаћица се окрене, погледа га мило и поново му знаком показа на Војводића и његову жену.

„Но, како иде теби?“ зашпта Мргудић жену.

„О, њој иде врло добро!“ умеша се Фаустина, још једнако се смејући.

Да би ишла достигла врхунац, Мргудић направи озбиљно лице. Мргудићка устане и узрујано рече: „Шале би већ доста било. Видите, мој се муж мргоди. Господине Војводићу, нисте требали ни сести до мене.“

„Извините, госпођо, али Ви сте ме звали, да вам видим карте.“

Опет смеј.

Војводић се удали у другу собу међу карташе.

„Шта радите то?“ рече озбиљно Мргудићка. „Жао ми је тога младог човека.“

„Шта! Зар ви не опажете ништа?! Тај пиљи у вас, као маче у жижак...“

„Госпођо! Шале је већ и сувише!“ осече се Мргудићка и зовну свога мужа да одлазе.

„Хер Мргудић! Но, то је лепо! Гле, завукао се међу женске. Овамо! Ви делите...“ викну један глас из друге собе.

„Још по сата, жено; видиш да не могу друштво оставити.“

Мргудићка не хтеде чекати, већ оде а и остале женске се опросте и оду.

Мушки се и даље картали.

Домаћица је неко време седела и посматрала игру. Лице јој се мрштило, јер је опазила, да јој муж непрестано губи. Узнемирена сеђаше на столицу. За тим се бацила у мисли и често би погледала око себе по собијем памештају. Онда би опет метнула руку на чело, као да је дремовна.

Играчи бејашу такођер озбиљни. Играло се на овеће своте. Фаустини се већ досади те оде у салу, седне за гласовир и претима стане пребирати по њему.

Не прође много а Мргудић бејаше са свим „чист“. Устаде и изјави, да више не ће да игра, па се удали у салу. На гласовиру су гореле две свеће, а међу њима је седела Оларићка. У томе је положају била заиста дивна. Беле и мале ручице почиваху на диркама, изазивајући покретом претију тихе звукe. Своје плаве очи упрла беше на ве-

лико огледало, што је висило на супротној страни. Поглед јој изгледаше тужан. Сетила се свога девовања. Одгојена у вароши од богатих родитеља, живела је у вечитој забави. Навикнута је била на улагивања младих људи из најбољих кућа. Била је онда лепотица првог реда, а по добром материјалном стању свога оца чинило се, да ће направити партију, какву је могла само замислити машта млада девојчета. Али, догоди се нешто са свим противно. Отац јој пропаде, а она се уда за Оларића, који је онда већ био „грчки младожења“. Оларић је у време своје жељидбе добро стојао, те је то у неколико замењивало прохтеве младе жене, којој би суђено, да у селу проводи своју младост. Али и Оларић скоро поерне и то тако, да је сваки час претила катастрофа. Дошло је већ дотле, да му је једини спас био у томе, да дође у одбору до већине, па да буде начелник, а Мргудић би био само бележник. Али је ово ишло тешко. Прво и прво треба бар имати на својој страни Мргудића. Но Мргудић није хтео слепо да пристане уз Оларића из обзира према пони, јер је овај, као што спомену смо, рођак његове жене. Те тако не остаде друго, него се латила Фаустина, да Мргудића са свим придобије за смерове свога мужа. Она па томе одавна ради — а у томе је почела осећати и збиља неку наклоност према Мргудићу. Али она није за то страховала. Осим тога нашла је у Мргудићу и добре забаве, јер Мргудић бејаше човек прилично изображен.

Мргудић се оженио пре десетак година као писар. Зли језици говоре, да баш није Бог зна како био наклоњен својој садањој жени, али од фамилије је, бејаше и „добра партија“, а то је све требало писару. Познато је било многима, да није у љубави живео са својом женом и да је ватра тивала. Што се није до данас разгорела, може се захвалити Мргудићки, која је све подносила. Није јој било криво — бар се тако чинише — ако се њен муж са којом другом забавља, јер је увидела, да би у противном случају још горе било. Она је то искусила па је ћутала. Није јој било непознато, да јој се муж радо забавља са

Оларићком и да Оларићка сувише мило погледа њена мужа. Само је осећала, да веза, која ју је везивала са мужем, од неко доба нагло попушта, али је она свога мужа и сувише љубила, а да ту везу сама раскине...

Када је Мргудић ушао у салу, застаде код врата и дуго је посматрао Оларићку. Чињаше му се, да је скоро није видео овакову. Она сета, која ју мало пре обузе, дивно доликоваше њеној позитури крај гласовира... Он се приближи тако, да је осетио њен дах.

Оларићка престаде свирати и погледа у Мргудића.

„Ви сте замишљени, Фаустина, шта Вам је?“

Она га и опет само погледа.

„Кажите, молим Вас, да није...“

„Ох, не, не; та он је тако најиван!“

— и мане руком преко чела. За тим се тргне и чисто шапућући проговори: „Свет, свет! Свашта говори. Па, збиља, докле ће то тако ићи?!“

Мргудић се трже и за час пребледи. Оваково питање га је изненадило од жене, која има свога мужа. Разне су му се мисли врзле по глави. Шта хоће с тим питањем?! Његова жена и њен муж! Две такве препреке!!...

„Кажите, кажите, докле ћемо ми тако?“

Докле тако, докле тако! зујало је Мргудићу кроз уши. Он љубљаше ову жену, која је то одавно знала и осећала. У њој је он нашао идејал, какав је себи у младе дане замишљао. А уз то држаше, да и она њега љуби.

„Ваш је муж жив, госпођо! Замислите: Ваш муж! Па шта се ту да чинити?“

„Мој муж, мој муж! О њему немојте ни говорити... та он је тако добар... Али ваша жена... Она већ доста говори, а и вас наговара против мене, па и против мога мужа... Па још кад помислим: ја и она. Разумете ли ме: ја и — она.“

Мргудић је увидео, да је далеко отишао. Ма да је своју жену пренебрегавао, опет му није ни на ум пало, да се по ту цену с њом растави.

„Она! она! На њу не треба ни да мислимо. Та она и не сумња... Наш је

положај потпуно обезбеђен, и на оно питање могу са свим мирно одговорити: до века!..“

„Не, не!“ рече тужно Оларићка. „Она...“

„Е, не ћу ни ја више. Поштено сте ме убрадили, мене, домаћина!“ зачу се из друге собе Оларић.

Оларићка направи весело лице и заигра Шопенов један валцер. У то уђе Оларић у салу а за њим уђоше и остали по капуте.

„Не, не, још једну чашицу!“ рече Оларић.

Госпођа зазвони, служавка донесе вина. Још су рекли две три па се онда опрости поца и Војводић а остаде Мргудић и капетан.

„Да ли сте их видели данас? Паор остаје паор и не ће нигда имати вере у госноде. Онај матори Митар мисли, да ће се каса појести. Шта ти велиш на то, капетане?“

„Та, у једну руку право и имају, што не верују. Бије их лед са свију страна. Но у овом случају могли би бити и друкчији“.

„Нека их, нека! Сада ћемо ми мало политику у помоћ. Разбићемо ми ту њихову слогу, па када ја добијем већину, онда ће ићи све боље. Ови нам се обешише о поге, да не можемо ни крочити. Онако, штедионица да се устроји овде, а?“ предложи Мргудићу Оларић...

„Да, да, штедионица, задруга за међусобно помагање и штедњу.“

У томе се смислу и даље разговарало па се у једанаест сати разиђоше.

III.

„О! о! Амице! Шта је Вама? — запита сутра дан Мргудић Војводића. Ви зацело не знате, шта је шала. Чујем, да сте нас поштено накитили пред трговкињом Маријом, што смо се синоћ мало прошалили с вама. Извините! Све је то било само шала!“

И Мргудић се поче увијати око Војводића најслађим речима.

„Извините, господине, свака шала има својих граница. Да је исмевање било у ком другом смислу, ни по јада. Али у

оном, ја се не дам исмевати. Јесам ли ја крив, што ми је понуђено место до Ваше госпође? И може ли бити, да ни у кога не гледам?“

„Но, по! Ви знате, господине Војводићу, да сам вам ја пријатељ. Ваше способности и сувише ценим, те вас с тога и поштујем и радо вас гледам у сваком друштву, па и у својој кући. Немојте се срдити за љубав друштву. Ми смо тако навикли једно на друго, да би изостанак једног имао штетних последица за цело друштво. Сумњало би се због овог или оног. Друштво би се поделило на два тabora: један, који би бранио изосталог члана, а други, који би га осуђивао. Шала је била, шала... Чујем да је Милићка отишла у варош. Будите данас мој гост на ручку. Мени ће бити особито мило.“

„Хвала лепо! Ја ћу данас у гостијону.“

„Али, молим; нема ту хвала! Већ изволите...“ и силом снападе Војводића под руку и одвуче га до свога стана.

Дошавши у стан Мргудићев, осећао се Војводић као кривац. Шта је скривио, то није знао. Доста то, што је крио погледе од Мргудићке. Мргудић се смешкао, а Мргудићка је била озбиљна.

„Извините, господине Војводићу! Бијаше јуче мало шале с вама. Али надам се, да сте нам опростили. Други пут не ће тако бити.“

„А, збиља. На што сте се ви, господине Војводићу, и нашли увређени?“ — запита иронично Мргудић. „С тога, што вам је Оларићка рекла, да вам се моја жена допада?! Други би се на тако што насмејао, а ви се једите. По томе, на жалост, моја се жена не може никоме допасти. Зар се она вама збиља не допада?“ — дода шаливо — „та видите ли је само.“

„Немаш другог посла... Господине Војводићу, не слушајте га. Њему није било доста шале јуче.“

„Но, зар вам се не допада?“ — понови Мргудић.

„Та, молим вас, маните се тога... ја... овај... Боже мој... ја мислим... да се нама момцима могу само девојке допадати а госпође... истину вам кажем: ја се радо забављам само са госпођицама.“

Госпођа Мргудићка поче осећати пешто, што не знађаше ни сама шта је. Посматрајући поступак свога мужа чињаше јој се, да се земљиште, на коме је до данас стајала, исподвлачи. Осеђаше неку кужну атмосферу, која ју је загушивала. Мислила је, шта је. Како да се испомогне? Црне јој се мисли почеше врсти по намети. Истина, муж јој је био према њој и до данас не баш добро расположен. Али је нигда није тако силно и осетно гурао од себе. Напрезала је све своје мисли, да пронађе дубљи узрок томе. Али, када би се у мислима приближила оној тачци, од које држаше да све ово произилази, тргла би се и напрезала, да о њој не мисли. Јер иза ње се простираше грдан и непрегледан празан простор, по којем би сама без свога мужа ходила. Ни једне друге поуздане тачке. Очајавала је. Једина јој још утеха бијаше, што држаше, да јој се муж озбиљно — шали. Узбуђена окрене разговор на другу ствар. Ни најмање није сумњала, да је њен муж уверен, да њено срце само за њим куца и да је далеко од помисли, да би она према овом младићу осећала што недозвољено, те је назирала у понашању свога мужа нечију паклену игру.

Од тога дана је Мргудић често позивао Војводића к себи и од тада није својој жени ни у шали спомињао о оном догађају код Оларића.

IV.

Бејаше у недељу после по дне. Пролетње сунце пригрејало, да не може бити боље. Пред сваком кућом гомилица чељади седе на дивашишу. Деда Митар седи на својој клупици, а око њега његово остарије друштво и неколико комшија.

„Да, да!“ — рећи ће један из друштва. — „Унео се из петиних жила, да он зида. Ја, брате, не знам, шта је томе човеку? Отац му је живио овде као бубрег у лоју. Лепо са сваким, али и бејаше поштен. А овај! Епо јуче. Направио целу реберију. Још да ми нисмо били наметнији, ако не би дошло до гујаве. Она четворица жиљера, ни куће, ни кућишта, па наговорени вичу: *нега* ћемо за перо-

вођу имовне општине! И у мало да не узеше протоколе испред Мише. О, кажи ти мени, шта се и онај Мргудић унео из петицих жила уз њега. Видио да нема ту попе, па одмах држи њему страну. Па се дере: обући ћу ја вас у дрвене кломпе!!... И да не би тебе, још би га они од страха и изабрали.“

„Није то ништа. Опет ти кажем, док смо ми сложни, не ће он бити. Ти се чудиш шта му је те се тако унео? Дошао човек у тескобу. Задужио се до грла. Ни од куд ништа па би рад да се дочепа уздâ у општини. Одовуд мало, одонуд мало, па би се дало лепо живити. Ја и Пера ишли једанпут у варош па добили једну форинту. А он један пут па зарачунао шеснаест форинти. Видиш, мој брајко! Тако неколико пута у години, па ето му лепе заслуге. А Мргудић? Где не ће држати уз њега, кад је увек тамо...“

„Ал тебе Оларић ни да очима види, као да си му децу клао. Јеси ли чуо, како се јуче дере за тобом: Чекај, ти матори, док дођу избори, онда ћеш кушати буве по занећку.“

„Док сам ја жив. кунџе он, ван ако Бог не одузме памет овоме свету... А и тај зеленбаћ Мргудић одуларио се. Знаш, да су га из Гундинаца истерали све моткама. Када га одјуреше, звонили су за њим и топови пуцали. Глобио је свет страшно. Па зар је чудо, ако већ почиње показивати своју ћуд? Чудноват ти је овај свет. Они стари наши чиновници, па жупан, па предстојник, па Мудринић, па сви још нас световаху да чувамо и не расипамо сваку мраку општинску; а гледај ти ових! Оларић баш разрогачио очи на касу имовне општине па да је прогута!“

На једаред се зачу бубањ пред општинском кућом. Отуда оде у други сокак, па ево га и пред газда-Митровом кућом. Тамо је већ свет врвио општинској кући.

„Даје се на знање, да сваки старешина и старији људи дођу у општинску кућу.“

Шта ће то бити? питало се.

Газда Митар са неколико одборника упути се сеоској кући. Прогура се кроз светину и заузео место у средини сале. Овде је било сакупљено цело чиновништво.

У средини сеђаху Мргудић, Оларић и пона Перић.

„Шта је ново?“ — упита газда Митар.

„Сад ћеш чути!“ одврати Оларић.

И поче овако:

„Браћо! Има већ више година, како се по неким селима установише тако зване задруге за међусобно помагање и штедњу. У варошима су шаркасе. Али се увидило, да у вароши земљоделац тешком муком добија новаца, а ако и добије, то га скупо стане. Мора паћи једног јемца у вароши. А овоме треба дати од стотине бар двадесет или кола кукуруза. То је управо толико, као да си и од чивутина узајмио. Од више година амо немате ви вере у нама капуташима, већ нас гледате као и чивуте. Али да би вам показали, како смо и ми од оних људи, који вам добро желе, то смо се постарали, да вас извучемо из руку таквих глобација. До вас стоји, па да се та наша жеља и оствари. Нема међу вама ни једног, који не би могао ушлаћивати недељно по два и три шестака. Тако ћете сами штедити. А када вам коме утреба новаца, моћи ће добити по мали интерес. Пристајете ли да се установи овакова задруга и да ли ћете се уписивати?“

Људи се почеше згледати и слегати раменима, као да и не разумеју, шта ово све значи. Неки почеше гледати у газда-Митра, као да ишту савета. Сам пак Митар није знао шта ће да одговори на ово. Он није могао ни замислити, да ће икада чути овакове речи од човека, кога држаше за највећег непријатеља паору. Он, па да се овако брине за сељане! Није то ишло у главу газда-Митру. Па још зна, да овај човек није ни корака учинио за општину цабе. Слеже и он раменима па ни да би речи. Пона примети ову забуну и бејаше му мила опрезност њихова. Насмени се те проговори:

„Браћо! Ово не би било на штету. Двојаку корист имали би ми од овакове задруге. Сваки ће имати прилику *штедити*, а од свог уштеђеног новца, када му буде нужда, водити или *узајимати*. Новац би се издавао по осам на сто. А што је главно, можеш новац добити када хоћеш. Утине ти па пример коњ у врнају. Ваља

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ти брзо кушти другог. Док нађеш у ва-роши јемца, док добијеш новац, треба ти две три недеље. А као што је споменуо Оларић, стане вас тај новац за трећину узајмљене своте. Уписујте се, браћо! Ко са два, ко са три шестака, па и ја се упи-сујем са десет делова.“

Попа је поштено мислио и говорио.

Ратари имађаху поверења у свога поцу те многи уписаше. Неколико Бачвана, који се доселише овамо још пре дванаест го-

дина, мануше главом и не хтедоше се упи-сати. Срамота их је било, да им ко каже да су њих те задруге амо и дотерале. Чи-повници, да би показали колико им на на срцу лежи то подузеће, примише се да неко време у задрузи раде бесплатно. Оларић, као зачетник те мисли и као стручњак, буде потврђен за председника. И тако се у Краковцу установи задруга за међусобно помагање и штедњу.

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

VIII.

Бад је тако исповедио све, што му је било на срцу, господин комесар се, нај-после, умирио. С четом савешћу „човека од начела“ обављао је даље, по дворовима, своје послове, док није пренео главни стан у Љешнички двор.

У Љешничком му двору беше врло добро. Одмах у почетку похватио је неколико пити, које се после, под његовом вештом руком, до краја расновале.

Само га је једно бацало у бригу... Стари економ га је врло попреко гледао. Сретао га је често, у својој шетњи, око Висле, осим тога је нешто сувише шуровао с оном двојницом њего-вих стражара. Често их је позивао к себи и частио их чајем са араком. Све је то могло бити на рачун пољског гостољубља, али то му госто-љубље већ изиде на врх главе. Не хтеде ипак никаквом демонстрацијом будити сумње у ста-рога ратника, с широким ожиљком на челу... На послетку, он је вребао већу звер, а шта ће му ти зецови, којих је било пуно око њега?

Најпосле прође прва половина тога знаме-нитога у историји, крвавога фебруара... Прође још један, други и трећи дан... Знаменоваху их чудне међаве и сјајна светлост на северном небу.

Лица, која се виђаху тих дана у двору, беху чудно зажарена. Комесар је читао на њима, као на сату, да се приближује час ..

Четвртога дана настаде у двору неко чудно комешање.

Неколико гласника дојурило на коњима и за час их нестало. Стари се економ устумарао по дворишту у кратком кожуху и грдним чи-зметинама од јухта. Белега на челу му поцрве-нила, као да ће из ње крв бризнути... Па и кочијашу Матији, који је до сада безазлено гле-дао у комесара, беше сада лице сурово и сва-ки час је мађареки неовао, а то до сада није никада било. Ни Ђорави кухар није данас изгле-дао слободан, као некада, него беше нешто страшно замишљен. Бантовану, с којим је био у вечитој свађи, дао читаву боцу ракије и ве-лик комад сланине и, љубећи га у лице, отирао рукавом сузе из једног ока!..

Све је то видео комесар, па се и сам зами-слио. Осећао је, да се његова улога примиче крају, али баш тај крај беше за њега доста опасан...

У вече дошао к њему старешина из обли-жњег села на стражња врата од ограда и пре-дао му неко запечаћено писмо. Комесар раски-пуо печат и стајаше за часак непомичан, прела-зећи очима од горе доле.

Најпосле му се разведри лице. Протрља руке, пређе неколико пута по собици, па ће рећи сам себи:

— Нису ме превариле моје комбинације. Право сам ја казао. Тако названи „Вацлав“ је важна личност! Биће то замашна зверка... а награда за њега већа, него за курјака!..

И пред очима човека од начела и идеје за-титраше опет силом бриљантни ордени и златне огрлице.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У тај мах уђе слуга и позва га у двор на чај. Комесар заповедио стражарима, да се данас никуда не мичу и отишао из своје собице у дворске собе.

IX.

Међу тим се у двору догађала дивна сцена.

У једној међу крајњим собама, пред ликом Матере Божје, горело црвено кандило. Млада жена, наслоњена на клецало, укочено гледаше мртвим оком у два пут засечено лице Богородичино. Њено неизмерно бледо лице, њене бледе усне, које грчевито дрхтаху, одаваху ужасан бол. Рекао би, као да се дуго молила и дуго плакала, док није, најпосле, нестало молитве и суза!... Црвена светлост од кандила нејасно осветљаваше ту слику. Сенке титраху и мењаху се, сваки час правећи најчудноватије драперије од њезине мараме, која беше у нареду, спуштена по земљи...

Отворише се малена врата од тапета. Жена задрхта и као да ју трже нека страшна мисао, скочи с клецала. Пред њом стајаше средовечан човек. На њему је крзном постављена курта и високе чизме преко колена. По куртци се опасало кожним појасом.

Жена зајеза пригушеним плачем и баци се мушкарцу у загрљај.

— Владо, Владо — страшно ми се слуги! Нисам могла ни молити се, ни плакати!

— Умири се, Стазо! — одговори јој муж, љубећи је у сагнуто чело — умири се, та спремали смо се дуго за тај час.

Жена му савила беле руке око врата, гледала часом у његове овлажене очи па ће тихо рећи:

— Зар баш мораш ићи?..

Човек јој погледа, с неким страхом, у очи, у које сада као да је утонула цела душа жене, која љуби...

— Шта — одговори за часак — и ти тако сада мени говориш?

У гласу му дрхтаху чудни осећаји. Беше онде нека жалост, неко пребацавање, али уједно и страх...

— Не, не — одговори брзо жена, притискујући грчевито своја уста на уздрхтала уста мужевљева — не, не, опрости ми, Владо... то је само... само... та Вацлав је писао, да се је кандило одустало...

— Да, то може да буде — одговори муж — али баш за то морам онде бити, морам дознати, шта је...

— Боже мој! Ако није? Ако...

Облише ју сузе, баци се очајно на груди своје мужу, коме из очију потекоше крупне сузе... Црвена светлост од кандила обојила их црвено као крв.

Жена одскочи. На лицу јој се огледаше највећа урешаштеност.

Клоне на клецало...

— Шта је, шта ти је, душо? — запита муж, хватајући ју за хладну руку.

— Ништа, ништа, ништа... одговараше слабим гласом — нешто ми се привидело... учини ми се, да по твом лицу цури крв...

— Крв? — одговори муж, отирући лице рукавом... од куда крв? То је црвена светлост од кандила...

— Да, то је светлост од кандила! — одговори она и спусти се на клецало...

— Пре свега, буди мирна пред комесарем! шапне јој на ухо.

После тих речи страсно ју загрли и дуго ју држаше на својим грудима.

Млада жена беше у тај мах управо ван себе. А кад је отворила очи, нађе се у соби сама, самцита...

X.

Кад комесар уђе у трпезарију, застаде онде домаћицу, где мирно седи над неком књигом. Сто пред њом беше запремљен различитим прибором за чај. За другим се столом бавила око самовара служавка, место лакаја, који беше негде забављен.

С једне стране матери сеђаше Стах и с необичним занимањем састављаше слике, које му је комесар изрезао. С друге стране читаше Јадвига неку књигу са сликама, наслонивши главу на малене ручице. На сред стола горео кандилабар са три свеће.

Слика та некако чудно дирну комесара, као што сам јасно нише у својим белешкама. Овладала њим неко до тада непознато осећање... Беше то можда једини тренутак у дотадашњем му животу, кад у мало не одступи од својих начела и позитивних права државних...

— Зар господин домаћин не ће бити данас с нама? зашта комесар, после кратка ћутања.

Лице домаћичино грчевито задрхта. Подиже с књиге закарене очи и рече:

— Мој муж... можда ће касније доћи. У суседству је... Изволите сести, господине.

— Седите, господине, до мене, јави се Стах,

па ћемо правити слике. Ја вас врло волим — и само маму, тату и Јадвигу већма волим од вас..

А шта је писао Херман? Хоће ли доћи к мени?

— Какова је коса у Хермана? — запита Јадвига и зарумени се, не знајући ни сама за што.

Комесар гутну, накашља се и одговори не- сигурним гласом:

— У Хермана је иста така коса, као у Стаха, светло-плава.

Кад то рече, одахне дубоко и седне замишљен подаље.

Јадвига нетренимице гледаше у њега.

— Ви, за цело, јако^{*} волите свога сина! — одазва се госпођа с уздахом.

— Ах, госпођо! — одговори комесар — ко не би волео свога детета?

— Право кажете. Опростите. Моје питање беше са свим неумесно.

— А могу ли вас заштити, за што сте ме то питали?

— Кад сте одговарали Јадвизи, уздахнусте дубоко, а то пре никада нисам опазила.

— Да, то је истина. Питање госпођице Јадвиге и мали Стах подестише ме на мога Хермана.

— Верујем вам, да оца могу окунити свакојаке немиле мисли, кад није дуго код куће. Деца врло често болују, а, у таквом случају, машта нам је највећа непријатељица!..

Комесар пребледи на те речи. Загледао се преда се, за чудо замишљен. За тим уздахну и рече:

— Нека Бог опчува! На саму мисао, коју изрекосте у тако чудан сат, следила ми се крв у жилама!

— За што велите, да је тај сат „чудан сат“?...

— Зар сам рекао, да је чудан?... Не знам ни сам за што...

Ваљда за то, што у тај час... мишљах много о Херману!

Ту настаде дуга тишина. У соби се чујаше, како муха лети.

Стах и Јадвига погледаше, као договорно, у комесара. У погледу им се црташе страх. Ветар прехуја полако преко двореких топола и чудновато зашуми у сухим оградима. Стари Хектор, који се једва неколико пута у години јављао, скочи сада у ходнику и стаде лајати, као да је нешто угледао међу тополама...

— Седите, господине, уза ме — повиче

Стах прешлашена лица, јер ја се нечега бојим. Тате нема...

— Не, седите уза ме, — јави се Јадвига и пружи комесару малену, белу ручицу.

Комесар на то ништа не одговори. Гледао је преда се и само несвесно добовао претима по столу.

— Тако исто добују, кад иде војска, рече за час Стах, наследујући комесара.

— Молим вас, господине, — зашита Јадвига, — да ли војска ноћу пуца?

Мати задрхта и грчевито стиште молитвеник. Комесар гледаше удиљ несвесно преда се.

— А, пуца, пуца... За што да не пуца ноћу? — одговори комесар не мењајући погледа.

— За Бога? — повиче Јадвига, — та ноћу се ништа не види, могу да убију и невини човека!

— А, то бива, да и невини убију! — одговори комесар — страшна је ствар војна... али су неумитни закони државни и друштвенога поретка!

— А кад би вама ко, у ратно доба, убио Хермана? — запита Стах, узимајући у руке пољскога улана.

Лице се комесарево измени неким чудним осећањем.

Мати грозничаво притиште Стаха уза се.

— У ратно доба не убијају децу! — рече с грчевитом дрхтавицом — разумеш ли? Не убијају децу!...

— Како то? — одговори плавокоси дечак — та бака нам је пригведала, да су, о Исусову рођењу — клали децу!

— То није био рат, него је тај покољ наредио Ирод — одговори мати и стресе се...

— Ах, то је било ужасно! — прошапуће Јадвига, ја бих умрла од самога страха! Господине комесару, седите уза ме!...

— Мани се тога разговора — рече мати, а бледа јој уста задрхташе — не плашите сад под ноћ једно друго.

Комесар уздахне и помакне се на столици, као да је сад истом к себи дошао. Протаре руком чело на рече:

— Деца кад и кад заподену чудан разговор! Нехотице бејаш сада, с тужним мислима, код свога Хермана!

— Тешим се тим, што га тако врло волите! примети госпођа нижим гласом, као да говори сама себи.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Нисте још дорекли целу мисао, примети Комесар, лијући арак у чај.

— Човек, који нешто љуби на овом свету, добар је и племенит човек! — објасни госпођа своје речи.

Комесар долије још један пут арака у чашу, на добрано повуче...

— Тако је, човек мора нешто љубити — одазва се комесар, натегнув још један пут чашу — љубимо титрејке, љубимо жену и децу, а љубимо и какову велику идеју, узвишену!...

— Та последња је љубав највиша, јер за њу све жртвујемо! — шапне домаћица и заслони очи.

— Ако је паметна и ако нису само таште фанатичке речи! — дода комесар, па опет потегне из чаше.

У то се зачу цвиљење малог детета у побочној соби. Мати ђипи и оде онамо. Комесар се намршти и погледа на сат. Стах и Јадвига се приленише уз њега.

— Ваљда не ћете отићи тако брзо! — одазваше се обоје скупа.

— Морам ићи, одговори мрачно комесар — писаћу Херману. Шта ћу да му кажем?

— Ах, немојте још ићи, господине! — окунише братац и сестрица. — Тате нема а на пољу је тако страшно!

Комесар гледаше мрачно на децу. У очима му гораше нека дивља ватра.

— Ходите, да свирамо „L'harmonie des anges“ — шапне Јадвига и повуче га за руку.

У тај мах јачи ветар груне у тополу под прозором, сухи огранци страшно запраскаше а стари Хектор стаде завијати тако жалосно, да се по целој околици разлегало.

— Сад се не може свирати „L'harmonie des anges“, — одговори, с немилим осмехом, комесар, — јер тамо на пољу певају -- зли духови!

Стах врисне и ухвати комесара за скут а Јадвига га зграби чврето за руку па се стаде припијати уз њега белим, преленим раменом. Комесар опет седе, блед и рекао би у дрхтавици.

Домаћица уђе сада, с малим дететом, у собу. На мајчиној се руци дете умирило и весело гледала на сакупиљене. Пружало малене ручице комесару и стало се смешкати.

— Како је име кћерчици? — запита комесар с дивљим изразом на лицу.

— Ванда! — одговори мати, милујући дете.

— Ванда, Ванда, Ванда — што не хтеде Немца... — декламоваше весело Стах.

Комесар се угризе за усну па постаде опет миран, као и пре.

Устане са столице па опет погледа на сат.

— Ето видите, господине комесару, — јави се домаћица с дететом на руци. — Кад човек љуби овакога црвића, зар не љуби лепу узвишену идеју?

— То је истина — рече заједљиво комесар — ваша кћерчица означава неку идеју, која се од баснословних времена све до данас сачувала у целости и прелази у женској лози с једнога покољења на друго.

— То је доказ, као што ви велите, да је идеја паметна, а да није тренутни фанатизам! — одговори домаћица, дајући малу цурицу комесару, да ублажи препирку.

Комесар узме дете на руку, позабави се с њим немарно а за тим брзо приђе прозору по чапку.

— Ал је страшно на пољу! — рече домаћица, не задржавајући комесара.

— Господин комесар каже, да су сада на пољу — зли духови! — одазва се Стах с очигледном препашћу.

Мати с дететом на руци све узнемиренија гледаше на комесара, који у тај мах стајаше замршљен код прозора, не слушајући, шта му се говори. Нагло, као да се иза сна пренуо, погледа на сат и журно зграби чапку, која лежаше у углу. У тај мах удари у прозор жестока светлост.

— Негде гори! — повиче домаћица и прилети прозору. Стах и Јадвига приленише се уз матер.

Комесар стајаше један час као ван себе. Првена светлост, која слабо до прозора допираше, облила злокобним блеском наоблачено му лице. Стах и Јадвига гледаху га са страхом.

Најпосле се трже и, погледав још једном на пожар, рече несигурним гласом:

— То негде далеко гори! Идам да пошљем своје стражаре, да извиде шта је!... Него је велика ватра!

Рекав то опрости се против воље Стахове и Јадвигине, која му још једном напомену, да иде „злим духовима“... Домаћица га не задржаваше, желећи сада самоће.

Мало за тим беже у соби глуха тишина. Мати стајаше с троје деце на прозору, осветље-

ном од блеска далекога пожара, а лице јој и
лева слика беше тако мирна и непомићна, као
да је кин од мрамора.

XI.

С грозничавом журбом вратио се господин
комесар у своју собу. Уплакана служавка доне-
се за њим свећу. Комесар наравна брижљиво
свој сат према с ту на зиду и окрене се слу-
жавци. Када се зачудио, кад је видео служав-
ку... Гледао је, неко време, у уплакано јој лице
и, најпосле, запита:

— А где је Павле?

— Мој муж се разболео, благородни госпо-
дине — одговори жена.

— Зар се данас сва мушка чељад разболе-
ла? — запита он заједљиво, јер ено и Ћорави је
кухар занемогоао тако, да није било топла јела?
Каква је то нова редња?!

— А да, благородни господине, и кухар се
разболео — говораше даље жена. Оно, знате,
господине, и ако се кухар кад и кад посвађао
са старим Матијом, опет је волео старога чан-
гризала. А кад стари чангрисало оболело, онда и
кухар, ако и јест Ћорав, неповеди му, да ће се
и сам разболети. Заиста, нека чудна болест зар-
еђала по свету!

Нека одмах дођу овамо оба моја стражара!
повиче грозно комесар.

— А како ће доћи, господине, кад их нема?

— Како нема? Казао сам им да чекају и да
се, ни за један корак, не макну!... Да нису
и они оболели?

Жена погледа усплахирено у комесара. За
часак ће рећи:

— Стражари су узели своје карабине на
отишли... По свој прилици у пећану...

Комесар стајаше неко време у чуду, као да
није добро чуо,

За тим поцрвени као рак и дрекне:

— Отишли, отишли с карабинама?... Је ли
био ко код њих пре тога?

— Био је господин економ... Попили су ску-
па неколико чаша чаја с румом... Знате, ноћ је
хладна, а чај с румом загреје човеку кости!...
Најближа је пећана добру миљу одавде!

Комесар испаде из своје собице и полети
кућици, коју зваху „економовка“ и у којој су
се сместили стражари. За час се врати сав пр-
вен од зала. Очи му дивље севаху.

Погледа још један пут на сат, па се стаде

брзо спремати. Узе кратак ђурак, топлу капу и
војничку кабаницу. Принаса сабљу, а у шиш-
тури два пиштоља.

После извади писмо, што га је добио пред
вече. Читајући га, гледао је пакљиво час на
писмо, час на сат, као да упоређује време, од-
ређено у писму, са временом на своме сату.
Свеће у соби није ни гасно, само је спустио
завесу. Сложив још хартије, што су биле на
столу, изиде пакљиво на стражња врата.

Ноћ беше мрачна... Тешки, оловни облаци
наднели се над земљом. Час по се дизао сило-
вит ветар и ломио сухе огранке по дрвећу у
огради, за тим наиде тако глуха тишина, ми-
слиш, ни једна се гранчица не миче на дрвећу.
Беше у том прескоку од буре до тишине не-
што странино, нешто ужасно!

Није ни чудо, што господин комесар не
ерете никога на путу. Сваки ти се привукао
топлој пећи, а слаба, трешетљива светлост на про-
зорима сељачких колеба показиваше, да су до-
маћи још будни.

Смрзнутим снегом покривена дрвета сеоских
ограда изгледаху исто тако чудновато у одбле-
ску далекога пожара. Снег је некако поцрвенео,
па долажаше часомице као крв...

Господин комесар је ишао пољеким путем,
иза ограда и сеоских житница. Снег је ужасно
шкрипао под његовим ногама.

Час по се дигне врана с лице у крај пута
и залепрша црним крилима...

Пут је ишао до крчме. Прозори на крчми
беху јасно осветљени.

Кроз окна се могаше видети множина са-
купљених сељака.

Врева и дрека допираше час по кроз отво-
рена врата, на која се тискаху све новији и
новији гости.

Пред крчмом онази комесар Чивута, где
немирно хода по снегу тамо амо.

— Је си л' ти то, Берко? — запита коме-
сар, машајући се пиштоља испод кабанице.

— Ах, ја сам, благородни господине — од-
говорил Чивутин, обрадовавши се — шта ће бити
од свега тога!

— Од чега? — зашита комесар, стојећи пред
њим час два.

— Но, беху ту стражари, попише ракију,
на говораху, да иду на војну! После дође за
њима економ, па их одведе са собом. А кад су

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

излазили, запева један „Jeszcze Polska!...“ ви знате, шта је запевао!...

Комесар се угризе за усну од тешких зала, етисне шаку и с неком немачком псовком подиже ју горе.

— Берко — рече за час — дозови из крчме два сељака на дођи и ти с њима.

— Жид утрча у крчму и за час изиде с двојицом големих сељака.

— Имате ли што при руци? — запита комесар. — Млатила или коља?

Чивутин упаде у трем и изнесе два млатила и сикиру.

— Узмите то брже на ходите са мном! — заповеди комесар.

Сељаци радо послушаше. Чивутин се мало предомишљао, најпосле ипак узе секиру.

И сва четворица се отиснуше стазом на Вислу.

(Наставиће се.)

КЊИЖЕВНОСТ.

МАТИЦА СРПСКА.

III.

Последње је већ време, да се код нас једном почне не само озбиљно него и *умесно* мислити о приликама Матичиним, да се пронађу недостатци а и прâви путеви те да се једном изведе из чаме институција, која је у својој замисли тако здрава и корисна. Апатична резигнација и фаталистичко слегање рамена дабогме да неће ништа помоћи, а још мање помаже, шта више шкоди оно пргаво и цандрљиво писање неких дневних листова, које необавештен народ одвраћа од Матице, а оне, који би могли злу помоћи, раздражује. Докле год вас народ и сви појединци с љубављу не пригрле Матицу на своје груди као опће народно друштво, докле год се јасно не сазна шта треба Матица да ради и колико може она урадити у данашњим приликама и са садашњим својим средствима, дотле не може се ни мислити на озбиљно лечење.

Напоменусмо већ у пређашњем чланку, да би у седишту Матичину требало прикупити доконијих снага, које би се могле више бавити књижевношћу него данашњи одбор, који може о Матици мислити тек припадом. Морао би се сав рад књижеван повести популарнијим савременијим правцем и онда куд и камо повећати матичин књижеван трошак. Главан материјални извор Матичин су прилози чланова; први посао би био умножити те прилоге, јер су они узевши све прилике у обзир данас веома мали.

Веома је поучно разгледати у „Раду и именику“ списак Матичиних чланова. То је читава мала историја наше културе, која је тако пуна највећих противности. Дивно родољубље и ре-
дак немар грле се, ко не треба мари, ко треба не мари, ко не може жртвује, ко може не жртвује. За две три десетине година уплатише 981 Хрват (ово су само живи) по 50 фор. (а уплатију 286) у Матицу Хрватску а 8100 њих плаћају сваке године по 3 фор. У Српску Матицу за *двајут толико времена* уплатише само 812 њих (од тих може бити половина по 40 фор. а остали по 50) а пријавише се 408 њих; од тих је половина помрла не плативши више од 10 фор. а од осталих једва ако опет половина плаћа редовно. Али дабогме 252 родољубива Хрвата се примише повереништва Матице Хрватске и надмеђу се, ко ће више скупити чланова, а 64 Србина парадирају као повереници Матице Српске* а јамачно има добра половина њих, који неје ни једног члана још придобио. Нека српски новинари погледе на ове бројеве и нека не вичу *само* на одбор и на Матицу.

После овога поређења нека нам је допуштено показати овде на бројеве, који ће најјасније говорити, која места, који крајеви,

* Ево какви су наши повереници (само за пример): Итебеј има 3838 душа а једног повереника а ниједног члана. Жабаљ има 2 повереника а 4 члана (с повереницима), који се уписао још од год. 1842—69. Огулин има 2 члана и оба су повереници, а никог још не придобише.

који редови нашега народа привредеше досад највише Матици. Рачун неће можда бити свугде сасвим тачан, али нам до тога неје ни стало. Оно што се хоће да покаже овим чланком, може се видети и из овога. Податци су црпнени из „Рада и именика“ а број становника из овогодишњег службеног „A magyar korona országainak helységnevtára“, који је уредио др. Јосиф Јекелфалуши. 87 чланова, који се пријавише ове године, несу узети у обзир. Овде се води рачун о свима члановима од 1826. до 1891., који уплатише сву чланарину, па и мртвима; у загради су стављени чланови, који не уплатише још целу чланарину.

У земљама круне св. Стевана има по попису од 1890. год. 1,062.088 Срба православних.* Ови даше од 1826. до 1892. год. 953 члана (345 не уплатише све); један члан долази на 1140 душа. Из Далмације има 13 (1) чл., из Босне и Херцеговине 21 (17) чл., из Србије 15 (1) чл., из Црне Горе 1 чл., из Трста 5 (1) чл., из Беча 12 чл., из Бечког Новог Места 1 чл., из Прага 1 чл., Кад се узме у обзир, да смо са Далмацијом, Босном и Херцеговином у једној држави, онда је у тим земљама тако мало чланова, да се не може ни замислити мање.

У српским крајевима круне св. Стевана саразмерно је највише дао чланова Нови Сад (8908 Срба) и то свега 192 (43); један члан долази на 42 душе. Срем има Срба 159.344, чланова 245, један члан на 650 душа; Бачка (осим Н. Сада) има 122.395 православних Срба, чланова 171, на 1 члана долази 722 душе; Банат (Торонтал, Тамиш, Краповска, Арадска, Чанад, Чонград) има 267.380 Срба, чланова 174, на једног члана долази 1536 душа; Славонија (без Срема) и Хрватска имају 407.639 Срба, чланова 129, на једног чл. долази 3159 душа; у Барањи и Толни има 14.460 Срба и само 4 члана. Од горњих места има Будимпешта 37 чл. Ст. Андрија 3, Коморан 1, Срп. Ковин 1.

Може се лепо видети, да много пута мало место од једва 1000 душа има по више чланова а места од 5—6000 душа немају ни једнога члана. То значи, да би свака покрајина могла дати много више чланова, нарочито Банат и Славонија с Хрватском. Тамо

* Ако је држава рачунала мање него што има заста, то ће још боље доказати наше резултате.

би дакле требало највише радити. Показаће се, да и у местима, где има доста чланова, не влада једнак саразмер.

У *Бачкој* има Сомбор највише чланова: 36, један чл. на 285 душа, Сента 19, али један члан само на 116 душа; Сентомаш 33 чл. (један на 197 д.), Бечеј 20 чл. (један на 290 д.) Суботица 11 чл. (један на 225 д.) Тител 8 чл. (један на 306 д.); а на пр. Жабач 4 члана, један на 1164 душе, на сву Турију (3032 д.) само један члан. А шта да се каже за Стапар и Чуруг, који имају преко 5000 Срба а ни једнога члана? Па Товаришево, Каћ, Мошорин, Бегеч, Госпођинце, Ђурђево, преко 2000 душа, Ковиљ Ст. Иван, Врбас, Шове, Надаљ преко 1500 душа, а ни једнога члана? У свој Бачкој само 26 места имају чланова и без сумње би свако од њих могло имати више него што има.

У *Срему* 49 места даше Матици чланова. Међу њима Митровица има апсолутно највише: 48 (16), на једног члана 70 д., Карловци 31 (17) чл. (на једн. чл. 95 д.), Земун 25 (на једнога 184 д.), Вуковар 22 (на једнога 69 д.), Рума 21 (на једн. 127 д.), Ириг 12 (на једн. 423 д.), Кузмин на 2731 стан. само један члан, тако исто Илок на 1812 Срба, Јамина на 1395, Крчедин на 1932, Лаћарак на 2735, Сасе на 2822, док Пазова Стара има на 1011 стан. 9 чланова. Черевећ на 2130 стан. Срба 6 чл., тако и Шид на 3788, Јазак на 3321. А шта да се каже за Адашевце, који имају 4500 д., Мартинце, Грабовце, Бољевце, Купиново, Прхово, Боботу, која сва места имају преко 300 Срба, или Манђелос, Брестач, Буђановце, Добринце, Вел. Радинце, Угриновце, која имају преко 2000 Срба? А Каменица са 887 Срба има 4 чл., Јарак са 992, Чортановци са 956 Срба по једнога бар.

У *Банату* 38 места имају чланова а многа и многобројна и богата немају ни једнога. Панчево 41 чл. (један на 188 д.), Кикинда 23 члана. (на једног 559, ако Кик. има 12855 Срба, а биће више), Темишвар 22 чл. (један на 70 д.), Бечкерек 13 (један на 613 д.), Арад 11, Вршац 10 (један на 771 д.), Ковин 6 (један на 283 д.), Меленци 4 (један на 2058 д.), Долово на 4432 д. Баваниште на 5588 Срба по једног. А шта да се каже за Мокрин са 6635, Врањево са 5870, Куман са 5261, Карлово са 4346, Црепају са

4600, Опаво, Башајид, Итебеј са преко 3000, Иланџу, Врачевгај, Варјаш, Самош, Ченту, Томашевац, Острво, Кларију, Ботош, Елемир, Хиђош, Севкерин, Семпетар, Талу, Крстур, Црњу, која места имају преко 2000 и до близу 3000 Срба и за још многа и многа која имају преко 1000 Срба (Добрица, Баранда, Јасенова, Фаркајдин, Гај, Делиблато, Ченеј, Бока, Кусић, Модош, Неузина, Орловат, Перлез, Павлиш, Арадац, Вел. Семиклуш, Старчево, Дињаш, Иванда, Семартон, Тараш, Деска, Росламон). Сва та места „сном мртвијем“ спавају за Матицу.

Па и у *Хрватској* и *Славонији*, ма да су места куд и камо сиромашнија него у поменутих трима покрајинама, опет би било много више чланова, да је више родољубља и књигољубља. Али поједина места ових крајева баш у сиротињи показаше, шта се може, кад се хоће. Тако има Горњи Карловац на 508 Срба 31 чл. (на једног 19 душа), Загреб 12 чл. (један на 100 д.), Осек 8 чл. (један на 200), Госпић 6 чл. (један на 565), Пакрац 6 чл. (један на 75), Брод 4 (један на 110). Много смета овим крајевима и то што су села растркана и по више њих тек чине опшину. Ту би се могле дајбуди општине (међу којима има их по 6—7 и 8000 душа) уписати.

Ево из овога прегледа се јасно види, у којим крајевима и у којим местима треба радити. Без добрих повереника у оваком послу не вреди ништа почети. Дужност је образованијих чланова нашега народа, да свуда обавешћују свет о задатку Матице. С једне ће стране они добром речју а с друге Матица подесним популарним и забавним књигама изаћи на сусрет па ће се јамачно отопити једном она ледена стена, која се мрзне у грудима многих крајева, многих места и многих људи. На 500 душа свугде би требало тражити једног члана, било у појединцу или у политичној, црквеној или школској општини; у варошицама требало би на сваких 200, а у срединама наших власти и наше просвете и на 100 душа. Треба бацити само један поглед на поверенике Хрв. Матице. Ту су вам на првом месту жупници (попови), уз њих учитељи, чиновници, трговци, калуђери, адвокати, економи, књижари, шумари, лекари, занатлије, гостионичари. А ко код нас води бригу о Матици?

Да би се књижевном одбору, повереницима Матичиним, новинарима и свима пријатељима наше књижевности показало, где треба особито покуцати, ево још мало статистике, из које се може и то видети, који редови нашег народа потпомажу Матицу. У загради су они, који до 1892. год. не уплатише целу чланарину.

Трговци ударише темељ Матици они ју саразмерно најбоље и подупираху; има их свега 283 (68). Изгледа велик број, али колико је трговаца било од 1826 год. који могаху платити по 40 и 50 фор.? Иза њих долазе *чиновници* (државни, општински, приватни, судије), којих има 126 (77), *војника* 16 (2), *економа* (поседника, агронома) 83 (11), *индустријалаца* (занатлија) 23 (11), *ратара* 7 (4), *кнеза* 4, *властеле* 28. Од остале интелигенције: *виши духовници*: епискона 13, патријарха 2, митрополита 6 (међу свима епископима православној Матици највише је даровао католички бискуп Штросмајер, 500 фор.), *нижи духовници*: свештеника 54 (38), калуђера 18 (9), *професора* 26 (13), *учитеља* 9 (24), *књижевника* 6 (1), *адвоката* (правника) 103 (36), *лекара* (медиц. апотекара) 37 (14), *инжињера* (архитекта) 12 (9), *сликара* 2 (1 глумац), *новинара* 7 (2), *ђака* 3 не уплатише све. *Кориорације*: *општине* (политичке и верске) 32 (3), *школе* 41 (13), *манастири* 3, *читаонице* 7 (4), *штедионице* 6, *разна друштва и удружења* 8 (1). Не зна се шта су (међу њима многе жене) 63 (52).

Кад погледаш, читаоче, на ове бројеве, зар те неће они сами упитати: зар од 1826. год. до данас беше у нас само 21 архијереј (са Босном и Србијом), 54 свећеника, 18 калуђера? Зар се не нађе више од 9 учитеља родољубивих, зар само 7 просвећених ратара а 23 занатлије? И тако би могли бројеви редом питати, а ти ћеш, читаоче, ако озбиљно мислиш о свом народу, поцрвенети од стида и дуго ћеш размисљати о нашој малој Византији, где су пуне очи а празно срце и где се већ десетинама година као на берзи ценка с родољубљем — на папиру и на речи.

Бади још једном поглед, читаоче, на број 41, што стоји поред школа. Ти ћеш мислити: то су школе богатих познатих општина. Како ли ћеш се зачудити кад прочиташ имена: Бачинци, Бежанија, Белегиш, Блињ, Бришаница, Брувно, Војка, Вуковје, Градуса,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Грк итд. Зар не би тако исто могле бити и све школе и све општине наше чланови Матицини? Зар не би, место 3, сваки наш манастир могао приложити по 200 фор., зар не би осим седам горњих и све читаонице српске могле дати на књижевност по 50 ф. и више?

Ови чланци су мали прилог познавању прилика наше Матице. Не мислимо, да је пред-

мет исцрпен, али уверени смо, да овим путем треба поћи у питању Матице Српске. Нека ови ретци потакну наше књижевнике на размишљање и на проучавање наших прилика, па је његов задатак испуњен. Лепо вели бесамртни Гундулић:

ер великрат искра мала
многи је огањ разгорјела.

Тух. Остојић.

К О В Ч Е Ж И Ћ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ.

Србобран, народни српски календар за просту годину 1893, која има 365 дана. Приредио Сима Лукић Лазич. Издање српске штампарије у Загребу. Цијена 35 новчића (70 пара дин.). Српска штампарија у Загребу 1892. Вел. 8-а. стр. 33 + 116. — Радосна појава. Тирилицом штампан, скроз и скроз у српском духу уређен календар из крајева, одакле смо до сад свикли дочекивати веома мало радости. Поздрависмо га искреном добродошлицом и мило нам је те можемо потврдити, да је с пажњом и бригом уређен. Мути нам до душе мало радост то, што се и у ту књигу за народ увукло, ма и у заећак само, уредничко политичко „Вјерују“, те нас посред уживања у одушевљеним родољубним изливима и мудрим саветима народу немилостиво продрама и подсети на неутопну јаву, у којој она четири „знака словесности“ у српском грбу

с' ни сама међ собом не слажу,

Од како су, једно друго врећа,

Једно другом окренула леђа — —

(З. Ј. Ј. На Велики Петак).

И без тога је „Србобран“ могао постићи своју „једину намеру, да сузбије зао и штетан утицај нерепских и римокатоличких календара, помоћу којих се у овоме народу српском врло успјешно ширила туђинска народносна и вјерска пропаганда.“ Овако баш хоће оно, што је похвално и лепо, на име „истицање Српства и величине српске мисли“, ако ништа друго, оно да избледи, јер је страначка вагра — електрична ватра. Но код нас то већ не иде друкчије и није ту „Србобран“ усамљен. Мора то дакле човек одбити на општу нашу, рекли бисмо: специјално српску болест, те не сме крај тога предвидети оно много, што у „Србобрану“ управо изазива похвалу. Ту је пре свега уредничкова, топло и заносно написана легенда „Двије сузе“ („суза очајања“ и „суза радосница“, што их обе „приложи човјек божји, протопоп Недељко“), па Змајовина песма „На велики Петак“, па „Кратки одломци и изводи“ из Пушићева дела под натписом „Маркова држава“. Развесели нас и опаска уз тај чланак, у којој прочитаемо, да је Нушић за штампу спремио „још једно замачно дјело о народу и земљи у Македонији а под натписом „Крај обала ориједског језера“. Међу осталим стварима у „Србобрану“ задовољила нас је особито „единица из Срема“ под натписом „Због црквеног стола“, у којој је неки „Душан“ у облику лепе и занимљиве приче

дао народу веома лепе поуке. Исто је тако обликом допаљива а тенденцијом поучна и уредничкова „Успомена из Баната“ под натписом „Папуча из шенир?“ Међу поуком народу у озбиљну тону одликује се поука свештеника Јов. П. Јовановића „Ружан обичај“ (против „бијелења и руменења лица бојама“) а тако исто и поуке „Једне паметне Американке“ матерара са додатком безименога пијеса Српкињама матерара. А и остали су чланци који више, који мање — најмање „Грађанска буква“ — кадри обавестити народ о многим чему, што дотле можда није знао а ваља да зна. Са те стране можемо мирне душе препоручити „Србобран“ српском свету. Истина кад бисмо са свим без обзира на ону „једину намјеру“ изрицали свој суд, не бисмо могли ни куд ни камо, него бисмо морали отворено рећи, да је ово или оно н. пр. погдешто из „Занимљивости“ могло и изостати, али овако нека де! Сврха оправдава средства. — Слика и ликовна нема „Србобран“ саразмерно много а „тај недостатак“ измињава уредник тим, што је „календар израђен у најкраћем року“. Не знамо, да ли се тим даје извинути и „недостатак“ у знању српске фонетике, који у овом календару тако често избија у окорну коштацу тврдих и меких сугласника.

G.

Орао. Велики илустровани календар за годину 1893, која је проста, има 365 дана. Уз сарадњу српских књижевника уређује Стеван В. Поповић. Година деветнаеста. Цена је 50 новчића или 1 динар. У Новом Саду, издање и штампа А. Пајевића. 1892. 4-а. Стр. 128. — И овај деветнаести „Орао“ — уређен у духу својих осамнаест предака — испуњава у пуном смислу све захтеве, које је обичај стављати на овакву књигу за народ. У овој се књизи пре свега уредник под натписом „Народне светковине“ сећа летошње прославе у спомен дану, кад се пре двадесет и пет година за угарскога краља крунисало Његово Величанство, наш краљ. За тим су у слици и речи приказана два народна добротворца: оснивач српске велике гимназије Новосадеке Сава Вуковић и Божо Вошковић, који је основао закладу, да се из ње издржава у Дубровнику женска школа, „у којој има се предавати: вјеро-наук православни и књижевна настава у српском језику писменима ћирилским.“ Првога је приказао уредник а другогато Томо Кретов Поповић. Драгомир Бравак, који се сад тако ретко јавља, исказује у песми своје мисли и осећаје, која га обузеше „На гробу војводе Ајдук-Вељка

Петровића,“ где је летос подигнут споменик. Јован Живановић даје и ове године поуке у пчеларењу и то износи сад и падаже „Кардинално правило Веронова пчеларења“: „Ако хоћеш с коришћу да пчелариш, а ти прави вештачке ројеве рано у лето, а у јесен опет спајај слабице“. Др. Милан Поповић, леник из Бечеја, расправља питање: „Треба ли појити децу вином и ракијом“ те доказује, да су „алкохолна пића за децу прави отров, којега се ваља чувати као живе ватре“. Х. Холик из Карловаца учи, како се калами винова лоза у зелен. Тих. Остојић позива српски свет, да негује црквену песму и казује му пут, којим треба у том да пође. Стева Милованов јасно, као и увек, разлаже, како то бива, да човека, што кажу, варају очи. Има даље ратарских и вртарских поука. Ту прво Ст. Књовић пледира за то, да се липа сади гдегод се може, а М. Д. Дејановић позива „миле наше Српкиње, да покушају, поред цвећа, и воће у судовима неговати. За забаву се у овом „Орлу“ побринуо Драгутин Ј. Илић са не тек „по мало“ него баш подобро „грозном“ приповетком под натписом „Мој побратим“. На крају су животописи српских заслужника на културном и књижевном пољу српском, којима су приказани ликови. — Слике и ликови и у овом су „Орлу“ лепо израђени те га осим садржаја још и то препоручује,

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— Јован Сундечић јавља, да ће 1. новембра ове године наставити књижевни лист „Просвету“, који је уређивао покојни Јован Павловић. „Просвета“ ће излазити у месечним свескама. Годишња јој је цена 2 герр. 3 форинта.

— Виена тера своје. У 39 броју, приказујући Јиричкове „Споменике“, не разумије, како је могао издавач те споменике окретити само *ересима*, док сам признаје, да их много потјече из самога Дубровника, који бијаше од давније у сфери хрватске државе“. У 41 броју пак чуди се српским листовима, који о Мажуранићеву ауторству „Смрти Смајил-аге Ченгића“ још говоре као о неком нерешеном спору, па прети „забринутој браћи“ гласом, „да ће у животопису Мажуранићеву међу овогодишњим књигама Матице Хрватске наћи непобитних доказа, који ће једном за увијек развити њихову неосновану сумњу о том списењу“. Исто се тако у нашем „Јавору“ (39 бр.) Јован

Хр(аниловић) не боји, да ће се ради свога уверења морати покајати, а уверење му је, „да је песник дивнога епоса „Смрти Смајил-аге Ченгића“ — Иван Мажуранић.“

— „Свeosка дола“, глума из народног живота, коју је по Мађару Едуарду Тоту за српску позорницу прерадио Стеван Дескашев, не може се по књижарама добити, а књижари Луке Јоцића треба та књига те ће радо платити за њу 1 фор. Ко је дакле случајно има, а вољан је дати је, нека је пошаље поменутој књижари.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК.

— 21. септембра о. г. навршило се педесет година, како је умро *Сива Текелија*. У спомен том дану одржан је у Араду парастос, на којем је у славу великом добротвору беседио др. Стеван Малешевић. И Матица Српска приредила је парастос у Новом Саду, где је Текелијине неумрле заслуге у красној беседи изнео Сергије Шакрач-Нинић. И у Панчеву је учињен помен у цркви и говорио је том приликом др. Љуб. Ненадовић.

— Др. *Ђорђе Дера* славио је у прошлу недељу двадесетгодишњицу, како као професор служи на Новосадској српској великој гимназији. Том су приликом поздравили заслужног јубилара силни му поштовачи.

ЧИТУЉА.

Алфред Тенис, енглески песник, писац „Еноха Ардена“, којег имамо у преводу Змаја Јована Јовановића, умро је 23. пр. м. у Лондону. Поживео је 83 године.

Ернест Репан, професор семитских језика на Collège de France у Паризу и члан академије, умро је 20 пр. м. Родно се године 1823. Најважније му је дело *La vie de Jésus*. Међу осталим написао је: *Histoire des origines de christianisme, Les apôtres, L'antechrist, Histoire d'Israel*.

Фрања Шаламон, један од првих историчара мађарских, умро је у прошли понедељак у Будимпешти у 67 години свог живота. Важније су му историјске студије: „*Török hitátás*“, „*Az első Zrinyiek*“, „*Két magyar diplomata a XVII. században*“; осим тога књижевне студије о Шекспиру и о песнику Николи Зринском.

Рудолф Ијеринг, славни немачки јуриста, писац великога дела „Дух римскога права“, умро је пре две недеље у Гетингену у 65 години свога века.

Разјашњења ради. Читам у неким нашим листовима, као да од нове године мисли престати „Стражилово“ и као да ћу се ја примити да уређујем „Јавор“. Изјављујем овим, да тај глас није изгинуо. „Стражилово“ нема разлога престати а ни ја немам разлога напуштати га.

Јован Грчић.

Још само овај број шаљемо свима поштованим претплатницима „Стражилово“, који до сад нису претплату за IV. четврт подмирили. Ко нам претплату не пошаље, томе ћемо лист обуставити.

Администрација „Стражилово“.

САДРЖАЈ: Песништво: Ни на чега. Црвена капа. — Књижевност: Матица Српска. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник. Читуља.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.